

מבט על, גיליון 506, 12 בינואר 2013

הקרב על אנבאר - המלחמה על עיראק

ארז שטרים ויואל גוז'נסקי

2013 הייתה השנה האלימה ביותר בעיראק מאז 2008 – תזכורת, כי המלחמה על עיראק רחוקה מלהסתיים. ההתפרצות האלימה האחרונה במחוז אנבאר קשורה לפינוי מאהל מחאה סוני ולמעצר של חבר פרלמנט סוני על ידי כוחות הביטחון, אשר במהלכו נהרגו אחיו וחמישה משומרי ראשו. 40 חברי פרלמנט סוניים התפטרו במחאה על המעצר האלים, כאשר עימותים מזוינים שפרצו בכל רחבי המחוז כללו השתלטות של ארגון "המדינה האסלאמית בעיראק וא-שאם" ושל שבטים סוניים חמושים, על חלקים נרחבים בבירת המחוז רמאדי ועל העיר פלוג'יה. החמושים השתלטו, בין היתר, על עמדות צבא ותחנות משטרה ושחררו אסירים; במקביל, הגיבו כוחות הביטחון בהפצצת עמדות מהאוויר.

ההתפרצות האחרונה במחוז אנבאר חמורה אך היא סימפטום של כמה מחולייה של עיראק. המחאה הסונית נגד שלטון אל-מאליכי החלה כגל ספורדי של הפגנות בלתי אלימות ומרי אזרחי והתדרדרה לכדי מרד אלים, שמאיים לסחוף את המדינה שוב אל סף מלחמת אזרחים. הסונים מאשימים את אל-מאליכי בשימוש במעצרי שווא ובדיכוי ברוטלי של המחאה שמתווספים לאפליה שיטתית שלהם בכל תחומי החיים. אל-מאליכי פועל, לטענתם, לרכז בידיו יותר ויותר מסמכויות השלטון, להכפיף תחתיו את מנגנוני הביטחון ולהדיר גורמים סונים מהמערכת הפוליטית בעיראק.

תסכול זה נוצל על ידי הארגונים האסלאמיסטים, הרואים במערכה על סוריה ועיראק מאבק אחד. ארגון "המדינה האסלאמית בעיראק וא-שאם", פועל משני עברי הגבול במקביל ושואף להקים אמירות אסלאמית מאוחדת בשטחים שבשליטתו. התפוררות הצבא הסורי ונפילת רבים ממחסני הנשק שלו בידי האופוזיציה, כמו גם התרומות הנדיבות, המגיעות בעיקר מגורמים פרטיים וארגוני "צדקה" במדינות המפרץ, סייעו לארגונים אלו, המזוהים אם אל-קאעדה, להרים את ראשם בעיראק לאחר המכה שספגו בין השנים 2007 - 2008.

באותן שנים, במקביל לתגבור מאסיבי של צבא ארצות הברית בעיראק, החלו הכוחות האמריקאים בשיתוף עם הממשלה העיראקית לרתום את השבטים הסוניים במחוז אנבאר, שמאסו בנוכחות אל-קאעידה וסלדו מדרכו האלימה, למאבק בארגון. שיתוף הפעולה עם תנועת "התעוררות" (סחוה), מיליציה שהורכבה מאנשי שבטים סוניים וקיבלה תמיכה במימון ובנשק מצד הכוחות האמריקאים, היה גורם מכריע בהצלחתה של עיראק לצמצם את מספר ההרוגים בפיגועי טרור ובעימותים החמושים. אלא שמאז זנחה הממשלה את תנועת "התעוררות". לאחר עזיבת הכוחות האמריקאים, סירבה הממשלה בבגדד להמשיך ולשלם משכורת למרבית אנשיה, ואף עצרה רבים מחבריה מחשש שהתנועה תהווה בעצמה איום על הממשלה.

אל-מאליכי נפגש עם ראשי שבטים במחוז בניסיון לארגן מחדש את תנועת "התעוררות", והממשלה אף הודיעה על קידום של כמה פרויקטים, כגון הקמת עיר תעשייתית, שדה תעופה חדש ומתקן לזיקוק נפט, במטרה לרכוש מחדש את אמון התושבים ולהראות, כי היא קשובה לדרישות המחאה. כמו כן, בעקבות האירועים האחרונים, הצליחה ממשלת עיראק להגיע עם כמה מהשבטים החמושים במחוז להסכם זמני שיאפשר לה לשתף עמם פעולה כנגד האסלאמיסטים. רבים מהשבטים במחוז סולדים מהארגונים הרדיקליים, אך בה בעת אינם סומכים על הממשלה וכוחות הביטחון העיראקיים בעלי הצביון השיעי. גם העובדה שארגון "המדינה האסלאמית בעיראק וא-שאם" מסוגל לשלם משכורות, אפילו אם זעומות, לתושבים המקומיים, מביאה רבים מהם להצטרף לשורותיו. כמו כן, העומק האסטרטגי של הארגון, שהרחיב את שליטתו לאזורים נרחבים בסוריה, אשר נמצאים מחוץ להישג ידם של כוחות הביטחון העיראקיים או של כוחותיו של אסד, מעניק לארגון יתרון משמעותי.

ככל שהאלימות מתגברת, נשחקת הלגיטימיות של אל-מאליכי וממשלתו, גם בעיני האוכלוסייה השיעית במדינה, שמהווה, יחד עם כוחות הביטחון, את היעד העיקרי לפעולות הטרור של הארגונים הסונים הרדיקליים. עם זאת, ככל שהממשלה משתמשת בכוח רב יותר לדיכוי מרכזי המחאה היא עלולה לאבד מאמון הסונים אשר רואים בפעולותיה – התקפה של צבא שיעי על אוכלוסייה סונית – ניסיון דיכוי והשתלטות.

אי היציבות מגיעה על רקע חששות לשלמותה הטריטוריאלית של המדינה העיראקית. מספר מחוזות כבר הכריזו על שאיפתם לאוטונומיה, זכות השמורה להם על פי החוקה העיראקית. כבר כיום, מתמודדת הממשלה בבגדד עם עצמאותו ההולכת וגוברת של המחוז האוטונומי הכורדי, הנהנה ממצב כלכלי וביטחוני טוב מאזורים אחרים רבים במדינה. בעוד הכורדים מבססים את עצמאותם בצפון המדינה, דרומה של עיראק נותר אזור בהשפעה איראנית. איראן רואה בעיראק, שרוב אוכלוסייתה היא שיעית, אזור השפעה טבעי שלה וחלק חשוב ברצף המחובר בין הרפובליקה האסלאמית לבעלות בריתה בלבנט – משטר אסד וחזבאללה.

ארצות הברית אינה רווה נחת ממדיניותה של ממשלת עיראק, המסייעת לאיראן לקדם את השפעתה באזור, בין היתר על ידי כך שהיא מאפשרת לאחרונה להעביר ציוד ולוחמים לסוריה משטחה. כמו כן, ארצות הברית אינה רואה בחיוב את ניסיונותיו של אל-מאליכי לרכז בידיו עוד ועוד מסמכויות השלטון, להדיר את הסונים מהתהליך הפוליטי בעיראק ולמנוע מהם תקציבים המגיעים להם. על אף האינטרס המשותף בין ארצות הברית לעיראק (ולאיראן) בעצירת הארגונים האסלאמיסטים הסונים, הממשל האמריקאי הגיב עד כה בחשדנות ובהיסוס לבקשות של ממשלת עיראק להגביר את כמות ואיכות הנשק המועבר אליה. ישנו חשש שאל-מאליכי משתמש במאבקו באסלאמיסטים כדרך לזכות בסיוע אמריקאי, מדיני וצבאי, שנועד למעשה לסייע לו לביסוס כוחו.

ארצות הברית צפויה להמתין כדי להיווכח האם אל-מאליכי ישכיל לנצל את המשבר הנוכחי כדי לקדם פיוס בין הממשלה השיעית והאוכלוסייה הסונית לפני שיתבצעו מחוות נוספות כלפי עיראק. הממשל האמריקאי, המדגיש כל העת כי זה מאבק עיראקי פנימי, מבקש כעת לספק לצבא עיראק אמצעי לחימה (טילי אוויר-קרקע, מטוסים ללא טייס ואם תוסר ההתנגדות בקונגרס, גם מסוקי אפאצ'י) כדי לסייע לו במאבקו באסלאמיסטים. אספקה זו של נשק תהיה מבחן למידת השפעתה של ארצות הברית על ממשלת עיראק, ועשויה לשמש את הממשל האמריקאי ליצירת מנוף לחץ לשינוי מדיניותו של אל-מאליכי כלפי האוכלוסייה הסונית ולצמצום הסיוע שהוא מעניק לאיראן ולסוריה. אספקת אמצעי הלחימה האמריקאים צריכה לפיכך לבוא בכפוף לדרישה מממשלת עיראק ללכת לקראת הסונים. סיוע צבאי, גם אם עקיף, יכול לסייע לממשל האמריקאי להוכיח, כי לא זנח לחלוטין את עיראק, גם אם אינו מוכן להתערב באופן ישיר בנעשה בה.

לצדו של אל-מלכי עומדים האיראנים, שכבר הציעו את עזרתם בדיכוי המרד כאשר מנגד עומדים הסעודים שהואשמו בעבר על-ידי אל-מלכי בסיוע לקבוצות הסוניות הרדיקליות בעיראק במטרה לערער את יציבות שלטונו. אומנם אין עדויות של ממש כי הסעודים תומכים ישירות בקבוצות אלו, אולם הסונים בכללם מתבוננים לכיוונה של ריאד ומקווים לסייעה.

על אף חוסר האמון בין השבטים הסונים לממשלה, הניסיון של ארגון "המדינה האסלאמית בעיראק וא-שאם" להשתלט על ערים מרכזיות והרצון לאכוף באזורים שבשליטתו גרסה מתמירה של ההלכה האסלאמית, עשויות להביא חלק ממנהיגי השבטים לשתף פעולה עם הממשלה ואף להאיץ את מאמצי ההידברות בין הצדדים. רבים מן התושבים, הפועלים במסגרת מליציות מקומיות, לוחמים נגד האסלאמיסטים משום הסלידה מהאידיאולוגיה שלהם ומהחזון אותו הם מציגים ובשל היות רבים מהם נטע זר ("מתנדבים" מחוץ לעיראק).

המתח במחוז אנבאר – המכסה כמעט שליש משטח עיראק – קשור בעיקרו לזעם הסונים בשל דחיקתם ממוקדי הכוח ומניעת כספים שלדעתם מגיעים להם. מתח זה קשור גם לזליגת מלחמת האזרחים בסוריה לשכנותיה והזעם המקומי בשל הסיוע אותו מעניקה הממשלה בבגדאד למשטר אסד – מה שמשחק לידי האסלאמיסטים. יכולתו של אל-מאליכי להביא לרגיעה ולעלות בכך את סיכויו לזכות בכהונה שלישית בבחירות הקרבות, תלויה פחות במערכה הצבאית אותה הוא מנהל כנגד האסלאמיסטים ויותר ביכולתו לאחות את הקרעים העדתיים העמוקים במדינתו.